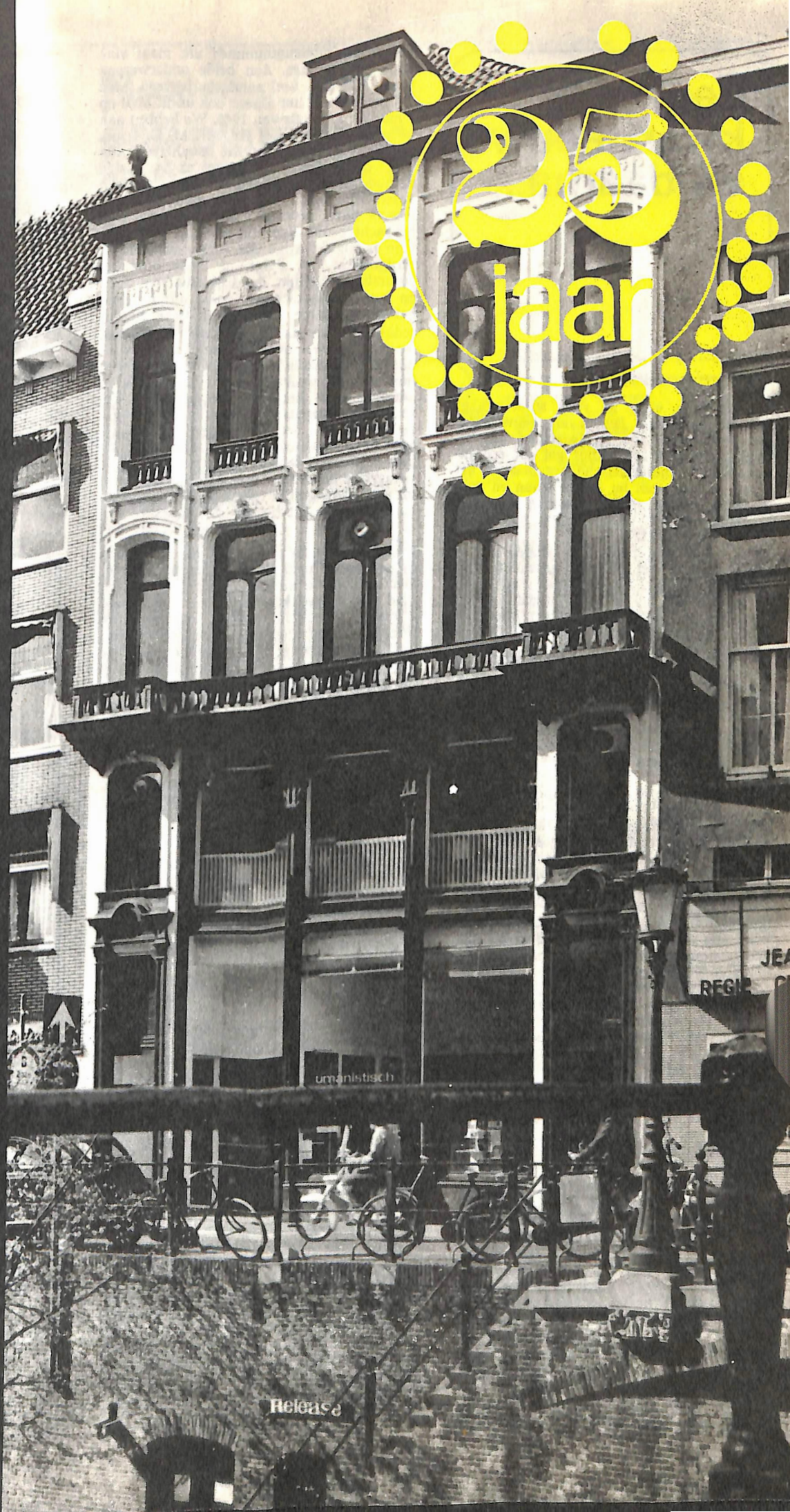

26/10 - Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 15 mei 1971

HUMANIST

Een kwart eeuw en daarna...

Een jubileum waar 25 voor staat vraagt om een terugblik. Een kwart eeuw georganiseerd humanisme in Nederland, een beweging die tevens de stoot gaf tot een internationale humanistische organisatie; het is een moment om bij stil te staan en achterom te kijken. Is het toevallig dat juist het Humanistisch Verbond daar nauwelijks behoefte aan heeft?

Er is waarachtig meer dan genoeg om te overzien, er is veel tot stand gebracht; alles te memoreren zou een veelvoud vragen van de ruimte die wij in deze aflevering van Humanist ter beschikking hebben. Maar het is niet deze praktische beperking die ons weerhoudt al te veel bij het verleden stil te staan. Dit nummer, dat ter gelegenheid van zowel het 25-jarig bestaan als het komende 19e kongres verschijnt (22 en 23 mei a.s. in De Brakke Grond in Amsterdam) wil zelfgenoegzaamheid zien te vermijden, enkele humanisten 'ter verantwoording roepen' en daardoor een aktuelere funktie hebben.

De rechtvaardiging van de oprichting van het verbond op 17 februari 1946 is inmiddels overduidelijk geworden. De zich voortdurend uitbreidende activiteiten die een merkbare weerklink vonden, hebben het bestaansrecht voldoende bewezen. Maar dat neemt niet weg dat het noodzakelijk is zich telkens weer af te vragen of de rechtvaardigingsgrond voor een Humanistisch Verbond nog aanwezig is, en zo ja, of hij mogelijk veranderd is en in hoeverre wij ons daaraan dienen aan te passen.

Dat het Humanistisch Verbond 25 jaar lang nodig is geweest betwijfelt geen van ons. Zelfs in de kerken is men overwegend zijn weerzin tegen humanisten te boven gekomen. Om met dezelfde kracht door te gaan moeten wij echter beseffen dat het verbond nu en in de naaste toekomst nog steeds nodig is. Ook hieraan twijfelen weinigen, alhoewel juist een kritisch zelfonderzoek het beste is wat deze jarige zich kan aanbieden. Het is zelfs een voorwaarde om door te gaan.

In dit licht doet het niet mager aan dat het verbond de eigenlijke dag van zijn 25-jarig bestaan vrijwel ongemerkt voorbij heeft laten gaan en de 'viering' van de kwart eeuw heeft willen laten samenvallen met het tweejaarlijkse kongres. Dat is een zinvol besluit, omdat juist op dit komende kongres het HV gekonfronteerd zal worden met een aantal bijzonder grote problemen. Hier een antwoord op te vinden is het belangrijkste, maar ook het dringendste dat het verbond te doen staat, juist op deze bijzondere verjaardag.

Humanist heeft deze zelfde gedachtengang gevolgd. Niet omstreeks de 17e februari

kwam dit 'jubileumnummer' uit, maar vlak voor het kongres. Aan beide onderwerpen wordt dan ook veel aandacht besteed. Men zal merken dat het aksent ook in dit blad op 19nú ligt, in plaats van 1946. We hebben aan de voorzitter van het HV, mr. M. G. Rood, gevraagd een toekomstvisie te schetsen; aan prof. dr. J. Brandt Corstius of het jarige verbond misschien verjaard is; aan Theo Polet, de vorige organisatiesekretaris om iets te laten proeven van het klimaat van het achter ons liggende verbond (en daarmee is hij de enige die — op verzoek — terugblijkt). Piet Spigt, al jaren hoofdbestuurslid, vergelijkt de drijfveren van toen en nu, en waarschuwt, zoals altijd, tegen het pragmatisme. Laurens ten Cate, hoofdredakteur van de Friese Koerier, vroegen we zijn oordeel over het huidige HV voor ons te formuleren en Daniël de Lange, balancerend op de rand van de r.-k. kerk en actief o.a. in het Contactorgaan van Levensovertuigingen, wat er vanuit zijn gezichtspunt aan het HV mankeert.

Met deze opstelling is Humanist zoals hij zich voorstelt humanist te zijn: niet de vraag hoe het was of hoe het is, maar vanuit het persoonlijke verantwoordelijkheidsgevoel — hoe het behoort te zijn.

Hopenlijk kan dit speciale nummer ook nog in een ander opzicht verhelderend werken. Het blad, dat u nu onder ogen heeft, is het blad dat de redaktie zich voorstelde vanaf 1 januari j.l. te gaan maken. Door de akute financiële problemen waarvoor het verbond zich eind december j.l. zag geplaatst bij de voorbereidingen van de begrotingen (w.o. die van de stichting De Humanistische Pers, de uitgever van dit blad) moest van deze uitgebreidere en modernere vorm (in vergelijking met Mens en Wereld) worden afgezien. Het kostbare plan om telkens een andere voorplaat te brengen, de uitbreiding van 8 tot 12 pagina's en het voorgenomen gebruik van kleur kwam daarmee ineens te vervallen. Het plan ging de ijskast in, tot dat er financiële hulp troepen zijn.

Als wij nu dus stellen dat dit een uitgave van Humanist is, zoals wij ons voorstelden iedere veertien dagen te gaan maken, willen we daarmee niet zozeer kritiek op de gebruikelijke vorm van dit blad ondervangen, maar vooral laten zien wat de lezers in de toekomst mogen verwachten. Extra-middelen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan en van het kongres hebben deze (voorlopig helaas) eenmalige uitgave mogelijk gemaakt.

Tot slot een aankondiging. Sinds 1 januari van dit jaar is de huidige redakteur van Humanist, Casper Vogel, belast met de produktie en regie van de radio-uitzendingen en met de voorbereiding van de televisieprogramma's van het Humanistisch Verbond. Omdat hij geen gelegenheid had dit te combineren met de redaktie van dit blad is sinds enige tijd naar een opvolg(st)er gezocht. Die is nu gevonden in de persoon van mevrouw Jos Vonk-Smit uit Amsterdam. Jos Vonk, werkzaam op een uitgeverij, zal met ingang van het komende nummer (11) de redaktie van Humanist overnemen. Samen met Frits van Soesbergen, die het redaktie-sekretariaat blijft vervullen zal zij de verdere ontwikkeling van Humanist vorm blijven geven. Hopenlijk duurt het niet lang of de omvang en verzorging van dit nummer zal geen uitzondering meer zijn. We spreken graag het vertrouwen uit dat dit blad qua inhoud onveranderd blijft: een humanistisch opinieblad voor bewust buitenkerkelijken.

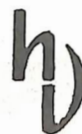
(red.)

Radio

Zondags, 9.45 uur, Hilversum II
23 mei: 25 Jaar HV - moet het nog zo nodig?
30 mei: Balans van een kongres.

Televisie

20 mei, 22.30—23.00 uur, Ned. I
Ter verantwoording, een programma van Wouter van Praag.

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting de humanistische pers

Jaargang 26 nummer 10
15 mei 1971

Hoofdredakteur:
Casper Vogel

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
Mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641,
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen f 12,50
Overige landen f 14,—
Losse nummers f 0,50

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

Naar een pluriforme samenleving

DOOR MR. M. G. ROOD

Als het Humanistisch Verbond voor de tweede keer een 25-jarig bestaan viert, zullen wij 1996 schrijven. Wij zullen dan nog 4 jaar van de eeuwwisseling af zijn en als de voortekenen niet bedriegen, zal het fascinerende van het jaar 2000 zijn schaduwen ver vooruit werpen, zeker naar 1996 toe. Wie als de schrijver van deze bijdrage probeert bij ons 25-jarig bestaan nu, vooruit te zien, moet het opgeven dat zo ver te doen.

De stormachtige ontwikkelingen van wetenschap en techniek geven maar al te veel aanleiding te veronderstellen dat wij — overgeplaatst in de wereld van 1996 — ons ontheemd en vreemd zullen voelen. Even onwaarschijnlijk is het nu al een idee te geven van de wereld waarin het Humanistisch Verbond dan zal functioneren. Daarom legt de schrijver zich, niettemin probeerend vooruit te zien, vele beperkingen op vooral in tijd. De blik vooruit kan niet veel verder gaan dan over de jaren tot ± 1985. In andere Verbondspublikaties (zie o.m. de Beleidsnota 1969) is sterk de nadruk gelegd op het veranderende mensentype, dat door veel betere opleiding en informatie mondiger zou worden.

Wie dergelijke gedachten ontvouwt, ontmoet al snel een zekere pessimistische kritiek en wordt zelf van een — zelfs als 19e eeuws getypeerd — vooruitgangsoptimisme beschuldigd. De opleiding zou niet beter, maar slechter zijn nu het niveau van het voortgezet onderwijs niet vergeleken zou kunnen worden met ULO of MULO onderwijs van zo'n 25 jaar geleden. De informatie is wel ruimer, maar wat werkelijk van die informatie verwerkt wordt, zou zo gering zijn dat men nauwelijks de betere informatie als factor van betekenis voor een te verwachten type mensen mag vermelden.

Voordat de schrijver komt tot het nader typeren van een z.i. belangrijke factor in het geestelijke klimaat van de komende 15 jaren, wil hij toch graag tegenover deze cultuur-pessimistische geluiden stelling nemen. Hij is er zich van bewust daarmee de schijn van een cultuur-optimisme op zich te laden, doch is daarvoor niet te bevreesd.

Zelf geen onderwijsexpert zijnde, blijft de vraag of het voortgezet onderwijs nu slechter zou zijn dan 25 jaar geleden, hier verder rusten. Die vraag is immers, naar wij zullen zien, niet wezenlijk voor de kwestie waarom het gaat. Op zijn minst genomen is overigens bij deze stelling een vraagteken wel op zijn plaats.

Vaststaand feit is dat de beschikbare hoeveelheid wetenschappelijk materiaal, boeken, leermiddelen e.d. een enorm veelvoud is van datgene dat eerder beschikbaar was.

De mogelijkheden om de leerkrachten beter op te leiden dan voorheen, door hen van meer kennis te laten nemen, is derhalve zonder meer aanwezig.

Van oudsher hebben leerkrachten, toen vooral onderwijzers, een voorhoede gevormd die veranderingen in de samenleving tot stand brachten omdat zij toegang hadden tot bronnen van kennis; de vele anderen moesten het zonder doen. Het lijkt niet in de rede te liggen te verwachten dat nu deze leerkrachten veelvouden van kennis tot hun beschikking hebben, hun onderwijs slechter geworden zou zijn.

Maar, gelijk gezegd, wezenlijk is het bezwaar niet. Zelfs al zou enige waarheid schuilen in de gemaakte opmerking over de kwaliteit van het onderwijs, dan nog wordt dat 'mindere' geleerd aan een veelvoud van hen die vroeger als een zekere elite het 'meerdere' tot zich mochten nemen. De cijfermatige wijzigingen in de bevolking op dit terrein zijn zo enorm dat men zich die voldoende moet realiseren. Werd vroeger een klein bovenlaagje van de bevolking meer geleerd dan schrijven, lezen en rekenen, nu leert nagenoeg de hele bevolking vreemde talen, enige wiskunde, straks maatschappijleer e.d. Ging vroeger de ± 13-jarige direct aan het werk, nu zal de 18-jarige zijn werkzaam leven beginnen, voorzien van een stuk scholing en methodiek van scholing, die 25 jaar geleden nog ondenkbaar leken.

Ook de bezwaren tegen de faktor informatie lijken nauwelijks reëel. Het zal ongetwijfeld juist zijn dat van de verstrekte informatie lang niet alles wordt opgenomen. Maar ook hier is het verschil tussen nu en toen zo enorm groot, dat zelfs al zou een groot deel niet opgenomen worden, het overblijvende nog steeds een veelvoud vormt. En, het belangrijkste is dat het de horizon enorm heeft verruimd. Wij leven in een wereld die klein geworden is, zoals men zegt. Maar dat betekent dat men er zich van bewust is dat vaste patronen minder gelding hebben. De gesloten gemeenschap, of dat nu plaatselijk was in steden of in omringend andersoortig platteland, of dat nu nationaal was binnen stevige grenzen waar men nauwelijks overheen kwam, had vaste patronen van zekerheden. Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens. Nederlanders waren netter, vlijtiger en oppassender dan anderen enz. Daarvoor in de plaats zijn de patronen van nuances gekomen. Doordat wij via kranten (veel meer abonnementen per hoofd van de bevolking) boeken (veel meer per hoofd), radio en televisie, lezen en leren, zien en horen hoe het elders in de wereld en in ons eigen land toegaat, zijn de zekerheden niet langer te handhaven. Of nu iedereen van een documentaire over Mexico of een ar-

tikel over het negerprobleem in Californië alles opneemt, is aanzienlijk minder interessant dan dat men weet, ziet en hoort dat er buiten Nederland nog een andere wereld is met andere opvattingen en gewoonten die daarom alleen nog niet verwerpelijk behoeven te zijn.

Overigens, cultuur-optimisme misstaat o.i. een humanist niet. Hij signaleert immers de mogelijkheden die mensen hebben in deze en de komende wereld. Een geheel andere kwestie is of zij afdoende van die mogelijkheden gebruik kunnen maken. De tegenkrachten die via de beheersing van de informatiestromen en de steeds gekompliceerder samenlevingsstructuren werken, kunnen verwerkelijking van die mogelijkheden beletten. En, gelijk elders gekonstateerd, maakt dat een moderne menselijke gekonditioneerdheid uit en betekent het een nieuwe Sysphus-mythe.

Uitgaande nu van een zeker optimisme over menselijke mogelijkheden in deze komende periode, vraagt een ander verschijnsel in het geestelijk en cultureel patroon onze aandacht. De hiervoor genoemde factoren zullen leiden tot een pluriformer opvatting van de maatschappij en de zich daarin manifesterende bewegingen. Juist doordat veel meer mensen dan voorheen deel zullen hebben aan een stuk cultureel leven, zullen verschillende opvattingen naast elkaar bestaan. Of, om het anders te zeggen, de tijd van de monolitische opvattingen zal voorbij zijn.

Ook dat was een stuk zekerheid. Waarvoor een land, een politieke partij, een geestelijke beweging stonden, werd in één bindende opvatting van de leiding neergelegd. Enerzijds verschaftte dat duidelijkheid en zekerheid. Waren de leiders niet gekozen, juist op grond van hun verdiensten om een gezicht aan hun beweging te geven? Anderzijds betekende het een stuk onverdraagzaamheid ten aanzien van andere opvattingen die al snel als afwijkingen dreigden te worden gediskwalificeerd. Men moest toch weten waar men aan toe was. De leiding had gesproken en dus was duidelijk hoe het was en moest.

De indruk bestaat dat de overgang naar een pluriforme samenleving, een maatschappij waarin niet noodzakelijk één opvatting over één onderwerp binnen een bepaalde kring behoeft te heersen, met moeilijkheden gepaard gaat. Moeilijkheden omdat zekerheden moeten worden opgegeven. Het is niet meer de 'punt uit'-redenering die het leven bepaalt en die redenering zal dat steeds minder doen.

De tolerantie-breedte in onze eigen gedach-

ten ten aanzien van anderen zal noodzakelijk moeten worden vergroot. Dat eist, gelijk gezegd, het laten varen van de zekerheid dat de leider, de voorman weet hoe het moet.

Humanisten zijn bereid een wereld zonder zekerheden te aanvaarden, eenvoudig omdat zij geen zekerheden hebben. Of het moest dan zijn dat er geen zekerheden zijn. Zij zullen om die reden niet te veel moeilijkheden behoren te hebben met een pluriforme samenleving. Zij zullen er integendeel open en verdraagzaam, ook in eigen kring tegenover kunnen staan en tegenover de boeiende uitdaging van de komende 15 jaren, waarin steeds meer eigen opvattingen tot sub-kulturen zullen leiden.

Zeker in de eerstkomende jaren zal een brok onzekerheid tegenover de pluriformiteit zich ontladen in agressieve reacties tegenover nieuwe sub-kulturen. Levert o.m. een medium als de televisie ons de mogelijkheid een open samenleving te bereiken, dat zal niet wegnemen dat bepaalde programma's tot heftige pro- en contra-bewegingen zullen leiden. Pro- en contra-bewegingen voornamelijk geïnspireerd door agressie.

Wij zullen vermoedelijk wat tegenstellingen betreft, een hevig bewogen tijd beleven deze komende 15 jaren. Maar de aanvaarding van verschillende sub-kulturen en daarmee van een pluriforme samenleving, lijkt niet alleen te verwachten maar is tevens een goede aanzet tot een toleranter opstelling van mensen tegenover elkaar.

En die tolerantie heeft ons, humanisten, steeds na aan het hart gelegen.

Theo Polet: We missen een stuk zelfvertrouwen

Losse notities van een 'cynisch humanist'

In zekere zin heeft die aalmoezenier toch gelijk gekregen. Hij passeerde enkele minuten, nadat men mij uit mijn auto had geholpen, waarmee ik dank zij een halfdronken mede-weggebruiker drie maal over de kop was gegaan. Een beetje duf was ik wel, maar zo te zien mankeerde ik verder niet al te veel. En die geuniformeerde afgezant van God, die toen nog geen concurrentie ondervond van de humanistische raadsman, bracht meteen een boodschap over van zijn opperste baas door tegen me te zeggen: *'De Heer wil dat u nog een tijdje hier blijft, want uw taak is nog niet vervuld.'* En hij klopte me bemoedigend op mijn schouder, wat een beetje pijnlijk was en stapte opgewekt in zijn auto.

Ik geloof in het toeval, maar ben me ervan bewust, dat ik daarmee meteen een groot aantal mede-humanisten tegen de filosofische haren instrijk. Uit de tijd dat ik als jongeman ijverig mijn best deed om mijn tekort aan kennis in te halen door veel te lezen en kursussen te bezoeken, herinner

ik me de uitspraak van een professor, die een lezing gaf voor de Amsterdamse volksuniversiteit. Zijn naam ben ik kwijt, maar ik heb één zin onthouden, namelijk dat toeval het samenkomen van twee kausaliteitsketens was. Hoe hij dat verdedigde weet ik niet meer, maar ik heb het altijd maar vrij vertaald door te zeggen *'het heeft zo moeten zijn'*. Als een meisje in Eindhoven haar vakantie niet een week had verschoven, zouden we, als alles goed gaat, over enige maanden ook niet ons 40-jarig huwelijk kunnen vieren!

Zo is het ook gegaan met mijn werk in het Verbond. De redakteur heeft gezegd: *'schrijf er eens wat over op, nu we 25 jaar bestaan, maar niet wat er in het Verbond gebeurt is en gebeurt, maar zo maar losse notities over dingen die je getroffen hebben. En hoe je er nu tegenaan kijkt'*. Dan moet ik wel twee nummers van 'Humanist' in beslag nemen, dan wordt het tenminste een beetje samenhangend verhaal. Nu blijft alle geschiedschrijving achterwege. Dat is helemaal geen bezwaar, want wie daar iets over wil weten kan bij twee boekjes terecht en wel dat van Bongers over '10 jaar Humanistisch Verbond' en voor de volgende periode bij het geschrift van Esmeijer dat de weinig originele titel draagt: '20 jaar Humanistisch Verbond'. En voor wat de laatste vijf jaren betreft, ik ga er van uit dat elke lezer ten minste zo'n beetje weet wat er aan de gang is, dat er geëksperimenteerd wordt met nieuwe vormen en het ledental nog steeds niet zo is als we al 25 jaar zouden willen.

Misschien weten sommigen van u dat ik tot 1968 bezoldigd fonctionaris ben geweest. Ik kwam, zoals dat in Engeland heet uit de 'rank and file', eerst gewoon lid, voorzitter van m'n gemeenschap en wat later ook van het gewest, spreker, redakteur van 'In en Om', lid van het hoofdbestuur en tenslotte, in april 1958 in volledige dienst.

Waarom ik, enkele jaren na de oprichting lid ben geworden zal wel zijn omdat ik voor mijn gevoel altijd al humanist ben geweest. Ik was er niet vanaf het begin bij, Soest stond blijkbaar niet op de lijst van de genodigden, daar woonden alleen maar katholieke boeren. Ik heb de eerste jaren nooit een bijeenkomst bezocht, als ze er tenminste geweest zijn, totdat de voorzitter van de gemeenschap me kwam vertellen dat hij ging verhuizen en erop rekende dat ik hem zou opvolgen. Ik had net bedankt als voorzitter van de plaatselijke afdeling van de politieke partij waar ik lid van was en dus moest ik wat om handen hebben.

Het was allemaal niet zo opwindend in het begin; tenminste ik was het vóór de oorlog

WAT KAN HET HV BRENGEN?

Wat kan een beweging als het Humanistisch Verbond in dit, in ons land heersende, kulturele klimaat brengen?

Vooreerst — mensen helpen hun mogelijkheden te zien en te grijpen en daardoor de strijd tegen het verlamme gevoel van machteloosheid aan te gaan, in wezen de strijd om als mens het leven zelf aanvaardbaar te maken.

Dat kan gebeuren door onze solidariteit met mensen die hulp op verschillende terreinen nodig hebben, mensen die de juist genoemde strijd niet (meer) aan kunnen en dreigen geen oplossing meer te zien. Het stuk medemenselijkheid dat wij hun kunnen bieden, door naast hen te gaan staan, is een wezenlijke inbreng.

Het kan ook gebeuren door onze niet aflatende pogingen de maatschappij te beïnvloeden in een menselijker richting, door de structuren doorzichtiger en begrijpelijker, de wetgeving aanvaardbaarder te maken voor het individu.

Proberen wij de samenleving te beïnvloeden dan denken wij aan ons stelling nemen via rapporten, studiekonferenties, publieke uitspraken e.d. gericht op veranderingen waar dat van een menselijk standpunt uit nodig

is. Wij denken er ook aan dat juist wij met onze kritische-, maar redelijke vermogens kunnen meewerken aan het tegengaan van te sterke tegenstellingen. Enerzijds bestaat een radikaliserings-tendencie welke mogelijk de risico's, van het oproepen van tegen-effecten onderschat.

Anderzijds bestaat een tendencie zich snel gekwetst te voelen door uitingen of gedragingen van groepen die zich op een voor de gekwetsten niet aanvaardbare manier opstellen. Beide tendenties verdienen onze kritische aandacht op twee manieren, nl. daar waar wij het individu alleen willen helpen, door het aandragen van informatie, zelf een mening te bepalen als hij dat wenst en daar waar wij mensen als verbond ons te moeten uitspreken. Dat betekent niet dat het verbond een politieke organisatie is die politieke uitspraken zou doen. Dat betekent wel dat het verbond als sociaal-kulturele organisatie maatschappelijk stelling neemt in zaken die de menselijke waardigheid en een redelijke leefbaarheid voor het individu raken.

(Uit de inleiding tot het jaarverslag van mr. M. G. Rood)

in jeugdbeweging, politieke partij en als vormingsleider wel anders gewend geweest. Totdat ik mijn eerste kongres bezocht, daar enige opschudding veroorzaakte door een aantal geachte en hooggeleerde hoofdbestuurleden tegen hun schenen te schoppen, wat me voor enkele jaren de vijandschap van één hunner op de hals haalde en hij niet meer als spreker in Soest wilde optreden, maar tevens tot gevolg had dat ik met een heleboel afspraken voor spreekbeurten naar huis ging.

In '55, toen de tijd naderde dat het Verbond 10 jaar zou bestaan, werd er een soort jubileumkommissie gevormd, en die werd, uiteraard door het centrale apparaat (want het woord inspraak was nog niet uitgevonden) samengesteld uit min of meer bekende voorzitters van gemeenschappen en gewesten. Ze maakten me daar voorzitter van en tien maanden lang heb ik, in nauwe samenwerking met de sekretaress mev. Terpstra-Heinrich, die toen tweede-voorzitter van Amsterdam was, de gemeenschapsbesturen en leden opgejut om te zorgen dat we met een fiks cadeau voor de dag zouden kunnen komen. Ik heb nog altijd de indruk, dat ze die kommissie daarvoor niet hadden benoemd, maar dat het meer vanwege het decorum bedoeld was. Op de receptie in Carlton in Amsterdam, waar alles tot in de perfectie geregeld was en een eindeloze rij van sprekers met hun felicitaties kwam opdagen, mocht ik als laatste aan het woord komen. Een kwartier daarvoor kreeg ik een papiertje toegeschoven, waarop stond dat ik beslist niet meer dan 8 minuten mocht gebruiken, want mijn voorgangers waren blijkbaar moeilijker binnen de perken te houden. Dat was één van de eerste keren dat ik kennis maakte met de 'timing', die alle bijeenkomsten aan de top kenmerkten; waarbij niets aan het toeval werd overgelaten en al maanden vooruit de schema's klaar lagen. Ik heb er later braaf aan meegedaan, maar op dat ogenblik voelde ik me toch wel een beetje in de boot genomen. Om wat terug te doen, heb ik die 8 minuten niet eens opgemaakt om ons geschenk van f 36.020,— en ruim 1200 nieuwe leden symbolisch aan te bieden. Er werd nog wel voor geklapt, en een week later stond ik op de sprekerslijst (ongevraagd) en had het verzoek in huis om redakteur van In en Om te worden, wat ik tot 1968 ben gebleven. Daar kreeg ik later Kader bij en het blad van onze Internationale.

Zou ik het allemaal gedaan hebben, indien ik de vooruitziende blik had gehad van die priester? Zou ik bijvoorbeeld nú lid worden als mijn vriend Becker hier in Soest me van mijn verantwoordelijkheid zou komen overtuigen? Ook dan zou ik wel respect hebben voor het resultaat van wat die in wezen kleine groep mensen heeft weten te bereiken. Maar omdat ik er van buiten tegenaan zou zitten kijken en niets zou weten van de achtergronden, zou Becker nog wel eens een keertje extra moeten komen.

Ik vraag me nu wel eens af, nu ik het grootste deel van mijn werk voor het Verbond heb neergelegd, had ik niet beter op kantoor kunnen blijven zitten waar ik ook wel iets in de melk te brokkelen had en goed betaald werd in plaats van voor het Verbond op sjouw te gaan en ook mee te helpen het internationale humanisme van de grond te krijgen? Of misschien had ik toch mijn M.O.-akte moeten halen en leraar worden? Of journalist, omdat mijn meester op de lagere school al vond dat ik zo goed in opstellen maken was. Of de zin hebben gedaan van Koos Vorrink, die me de politiek in wilde hebben.

Het is natuurlijk zin- en nutteloos daarover achteraf te piekeren. Maar u mag best weten, dat ik niet altijd jubelend en geladen met tomeloze energie avond na avond, als al mijn bekenden rustig achter hun krantje zaten, naar de gemeenschappen ben getrokken om de besturen weer eens wat op te beuren en ze te vertellen dat het toch zo nodig was dat er meer humanisten kwamen. In de meeste of tenminste in veel gevallen heb ik me afgevraagd, waarom er toch in het begin zo nodig allerlei clubjes moesten worden opgericht, die geen enkele groeikracht bezaten. Maar dat was het gevolg van het enthousiasme van het eerste uur en daar heb ik geen deel aan gehad. Nog niet zo lang geleden heeft een medelid van een kommissie waarin ik zit me bestempeld als de enige vertegenwoordiger van het cynische humanisme, dus dan weet u het wel.

Niet elke spreekbeurt was een feest, waar ik luunkerend naar uitkeek. Niet op zondag en ook niet door de week, zoals op die gedenkwaardige avond van de 17e januari

1956. Het Humanistisch Verbond bestaat 10 jaar. De voorzitter van het 'jubileum-komité', Theo Polet (links) biedt verbondsvoorzitter Van Praag tijdens een receptie in het Amster-

te houden, al ben ik dan wel zo langzamerhand een zeldzaamheid. Er zijn vele radio-speeches op gevolgd en ik heb me blijkbaar ook ontwikkeld als een soort 'specialist' op dit gebied, gezien het feit dat ik het Verbond in de programmaraden van de N.O.S. vertegenwoordig.

Mijn belangstelling gaat nog steeds uit naar het internationale humanisme, waarbij ik jarenlang in de staf, in Nederland gevestigd, heb meegespeeld. In heb de kongressen in Oslo en Puteaux meegemaakt, het blad samengesteld, het humanisme bij de UNESCO in Parijs vertegenwoordigd. Daar heb ik geleerd, en gezien, hoe je met zo veel mogelijk mensen en kostbare gebouwen een minimum aan effect kunt bereiken, en dikwijls gedacht: *hadden wij die centen maar, wat zouden we met onze manier van werken er al niet mee kunnen doen.* Overigens was het niet allemaal op hoog niveau, dat internationale werk. Het kongres in Puteaux was in het stadhuis en ik moest met mijn erbarmelijke frans als tussenpersoon ervoor zorgen dat er voldoende wc-papier

damse Carlton-hotel het resultaat van de gevoerde actie aan: 1218 nieuwe leden en f 36.020,—.

1961 in Dokkum. Gedenkwaardig in twee opzichten. In de eerste plaats omdat de volgende dag de Elfstedentocht gehouden zou worden en ik het grootste deel van de reis had moeten staan en in de tweede plaats, omdat ik bij een temperatuur van min 16 graden door een autobus op een donkere dijk werd neergezet en prompt het gevoel kreeg: hier houdt nu de wereld op. Het heeft me een hele tijd gekost om de oververhitte huiskamer te vinden waar vijf mensen zaten te wachten om de waarheden van het humanisme uit mijn mond te vernemen. Maar daar staat dan een andere gebeurtenis tegenover, de eerste landdag op Hemelvaartsdag 1958 in Emmeloord, waar ik voor de eerste keer enige honderden humanisten bijeen heb gezien. Als spreker was hun Van Praag beloofd, maar die zat in Amerika en had mij de zaak overgedragen. Voor de aanwezigen natuurlijk een teleurstelling, maar ze hebben het sportief opgevat en achteraf kreeg ik zelfs een goede pers.

Ik denk aan mijn eerste radio-speech, waarbij ik over emigratie sprak. Daar bemoeiden we ons wel mee, om de a.s. emigrant te begeleiden. Maar humanisten zelf emigreren niet, tenminste dat werd me toen later aan het verstand gebracht. Het kwam hard aan, want mijn eigen dochter was bezig zich in Canada een nieuw bestaan op te bouwen. Het heeft me niet weerhouden me er tot op de dag van vandaag mee bezig

was en fris water op de bestuurstafel. Aangezien de ambtenaren van het stadhuis dat maar flauwekul vonden, ging ik af en toe bij een soort HEMA dat papier kopen en zorgde dat er flesjes water waren. Gewoon leidingwater veroorzaakte buikloop, dat wist ik uit ervaring. Ik heb trouw mijn plicht vervuld tot op de laatste dag, toen ging iedereen toch naar huis en ik heb alle lege flesjes onder de kraan gevuld. Maar als dank voor mijn toewijding mocht ik aan het internationale gezelschap uitleggen wat voor belangrijks we allemaal wel in de UNESCO deden en ze waren diep onder de indruk.

Hoe gaat het straks verder? We zijn onze strategie aan het veranderen, we willen ons imago verbeteren, we willen meer leden hebben. Allemaal zeer zinvol, al weet ik nog niet of het lukt. Want we missen een stuk zelfvertrouwen, en we zijn zo verschrikkelijk kritisch. Alles wat we doen moet perfect zijn, dat eisen we van ons hoofdbestuur, van ons apparaat, van onze publiciteit. Maar we vergeten dat, gelukkig, ook humanisten gewone mensen zijn, met fouten, tekortkomingen, eigenwijs en soms arrogant. We hebben net zo min als anderen de oplossingen voor de kwalen van onze samenleving in onze zak. Maar laten we toch maar doorgaan, zolang het nog kan. En dus zou ik waarschijnlijk wel lid worden, als ik het toevalligerwijs al niet was.

Twee dagen in de Brakke Grond

Het 19e kongres van het Humanistisch Verbond zal zich op twee dagen (zaterdag 22 en zondag 23 mei) afspelen. Het huishoudelijk gedeelte wordt in drie zittingen afgewikkeld, t.w. zaterdagmorgen (10 tot 12.30 uur) en -middag (13.30 tot 18.00 uur) en zondagmiddag (14.00 tot 17.30 uur). Zaterdagavond vinden er in alle zalen van het kongresgebouw (De Brakke Grond, Nes 53) kulturele manifestaties plaats en zondagmorgen is er om tien uur een bijzondere toneelvoorstelling. Deze laatste evenementen worden gehouden naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van het HV, dat op deze wijze feestelijk herdacht wordt.

Het huishoudelijk gedeelte zal waarschijnlijk vier hoofdmomenten kennen: de financiële zorgen, (zoals die tot uiting komen in de behandeling van de verslagen over 1969 en 1970 en van de begroting voor de komende twee jaar), de discussie over een nieuwe beginselverklaring, de discussie over de ledenwerf-activiteiten en de uitreiking van de dr. J. P. van Praag-prijs. Deze onderscheiding (voor de persoon, publikatie, groep of instelling die zich het meest verdienstelijk heeft gemaakt in ons land vanuit het gezichtspunt van de verbetering van de menselijke betrekkingen in het algemeen en van de bevordering van het humanisme in het bijzonder) wordt voor de eerste keer uitgereikt en gaat naar Amnesty International Afd. Nederland. Deze organisatie is in de afgelopen jaren herhaaldelijk in de belangstelling gekomen door de initiatieven die zij op verschillend terrein ondernam ten behoeve van diegenen die omwille van hun

overtuiging worden vervolgd en gevangen gehouden, waar ook ter wereld. De Nederlandse afdeling, die erg actief is, is in de laatste paar jaar sterk gegroeid. De financiële alarmsituatie heeft in de afgelopen maanden ingrijpende besnoeiingen noodzakelijk gemaakt. Sommige takken van dienst moesten zich in hun activiteiten beperken. Iedere werkstichting werd gedwongen zeer sterk te bezuinigen en er werd een dringend beroep op de financiële draagkracht van de leden gedaan. De maart-actie van het Steunfonds Praktisch Humanisme werd met volle kracht gevoerd, begeleid in pers, radio en tv. Er vielen (gelukkig nog) geen ontslagen onder het personeel, maar vertrekkende functionarissen werden zo mogelijk niet vervangen. Twee van de 21 kongresvoorstellen hebben betrekking op het geldelijk tekort, de andere gaan over de beginselverklaring (2), reglementaire en/of organisatorische wijzi-

gingen (11) en de in- en externe publiciteit (6). De laatste groep voorstellen dringen in hoofdzaak aan op betere communicatie op gewestelijk en gemeenschapsniveau, en deze te betrekken bij de landelijke informatie. Veel van de suggesties zijn al opgenomen in het huidige beleid, dat door geldgebrek niet volledig uitgevoerd kan worden. Er is opnieuw kritiek op het radio- en televisieprogramma, zonder dat daar nieuwe ideeën tegenover staan.

De programma's op zaterdagavond en zondagmorgen hebben wat de inhoud betreft geen herdenkings-karakter, zoals bijvoorbeeld bij het tienjarig bestaan van het HV, toen het Erasmus-stuk van Garrit Stuijveling werd opgevoerd. Voor zulke activiteiten is geen geld ditmaal. Om het feestelijk gebeuren toch niet ongemerkt te laten passeren is gestreefd naar een kulturele manifestatie die toch duidelijk maakt wat humanisten anno

Niet op 17 februari heeft het Humanistisch Verbond zijn 25-jarig bestaan gevierd, zoals het eigenlijk hoorde, maar pas op het komende kongres (22 en 23 mei in de Brakke Grond in Amsterdam) wordt er officieel aandacht aan besteed. En daarmee is deze gedenkwaardige verjaardag van een gewone 'door-de-weekse' dag verschoven naar de zaterdagavond. Omdat het goedkoper is (de familie moest toch bij elkaar komen), gezelliger en de dingen die hoognodig besproken moeten worden komen meteen beter in een historisch perspectief te staan. Misschien wordt het komende 19e kongres met deze paar huiselijke opmerkingen al aardig gekarakteriseerd; waarschijnlijk zegt het nog veel te weinig. De verjaardag zal zeker gevierd worden, maar de manier waarop is al veelzeggend: geen aparte manifestatie naar buiten toe, geen fanfare, geen luidruchtigheid. De oorzaak van deze soberheid zal een heel belangrijk gespreks-onderwerp op het familiebeeraad zijn: de grote financiële zorgen waarin het verbond de laatste tijd verkeert. Het andere grote probleem: de wat verlate puberteitsverschijnselen waarmee deze forse, wat uit zijn krachten gegroeide 25-jarige kamp.

Bij het begin van een nieuw kongres kan het geen kwaad het slot van het vorige nog eens in herinnering te roepen. Mr. Rood wees er toen op dat het kongres van 1969 in het teken had gestaan van het afscheid van zijn voorzitter, dr. Van Praag en daarnaast in het teken van de Beleidsnota.

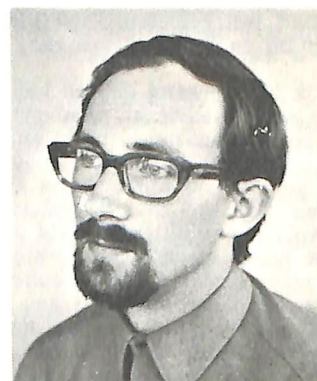
Wij beginnen nu, stelde hij vast aan een tussen-kongres-periode van twee jaar. Deze periode zal worden gekenmerkt door een driedelige uitdaging aan het hoofdbestuur en aan het kongres: ten eerste het op eigen benen staan, zonder de altijd in de buurt zijnde vaderfiguur, ten tweede de vraag of wij nu werkelijk kunnen uitvoeren wat wij ons voorstellen te doen: kunnen we de 'tweede fase' ingaan, de fase van de konkretisering, van het tastbaarder en begrijpelijker maken wat het verbond wil; en ten derde het bijeenbrengen van 10 miljoen gulden in een fonds, met de rente waarvan we straks kunnen werken. Mr. Rood riep tot slot op van fase twee iets te maken. De komende periode, zei hij, vormt een uitdaging, die voorzitter noch hoofdbestuur alleen kan opvangen. 'Laten we proberen het samen te doen!'

De eerste twee jaar van die 'komende periode' zijn al weer verstreken. Op het komende kongres zal de balans van de start van 'fase twee' worden opgemaakt. Levert het een positief beeld op? Heeft het verbond de uitdaging in de eerste ronde aangekund?

Het zal daar in de Brakke Grond zeker geen flonkerend beeld opleveren. De herstructurering van de organisatie heeft in grote lijnen zijn beslag gekregen onmiddellijk na het vorige kongres. Het staat vast dat de gekozen organisatorische decentralisatie in één belangrijk op-

KONGRES '71

CASPER VOGEL

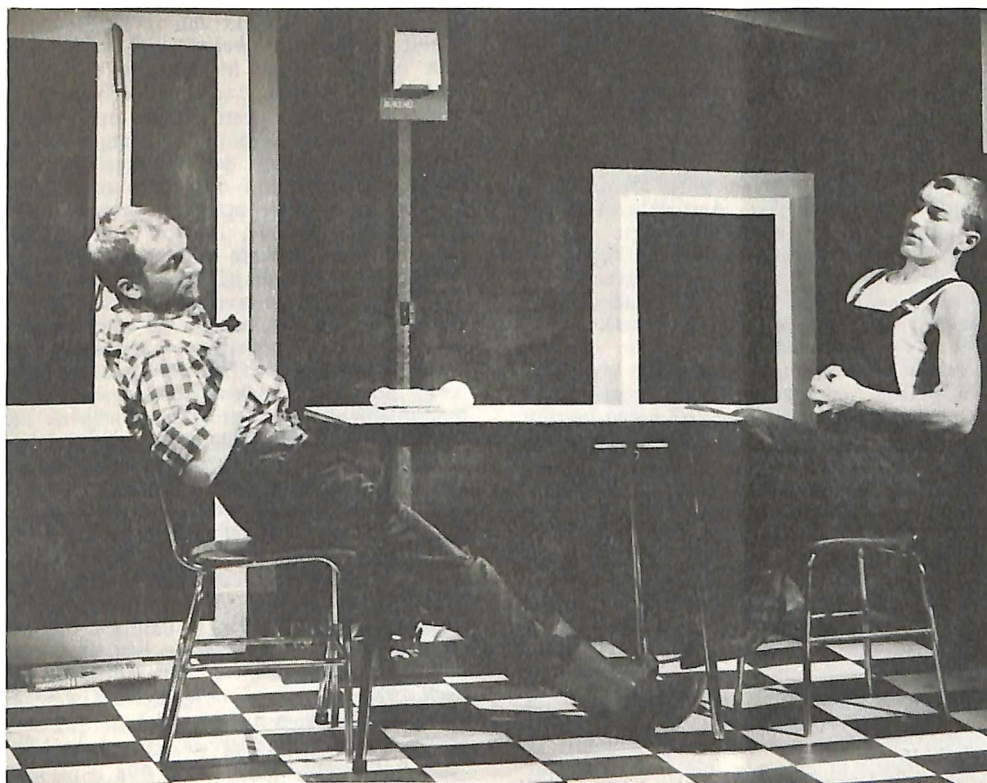

**'t gaat weer
om dezelfde
vragen...**

'TASTBAARDER EN BEGRIJPELIJKER
MAKEN WAT HET VERBOND WIL'

1971 kan bewegen tot verlangen, zoeken, verkennen, eksperimenteren. 's Avonds zijn er in drie zalen wisselende programma's die elk een geheel eigen karakter hebben. Hun volgorde is zodanig dat iedereen de programma's kan zien in een volgorde naar keuze. In de benedenzaal spelen afwisselend

(Scène uit Baas boven baas)

een kabaret van humanistische jongeren, onder leiding en op tekst van Paul Postma en de dansgroep van Pauline de Groot met sterk eigentijds theater. In de bovenzalen treft men de zangeres Marjan Kweksilber, met liederen van Bertold Brecht; het pop-theater van Hinderik de Groot die met di-

verse objecten een eigen poëtische realiteit schept door een spel van licht, duister, geluid, stilte, beweging, kleur en dingen; de chansonnier Peter Blanker en een reeks van vier korte filmpjes, achtereenvolgens „Neighbours” van de experimentele cineast Norman McLaren, „Het Spel” van de Joegoslaviaanse Vucovisk, „Automania 2000”, een tekenfilm van Halas en Batchelor en „Het naakte jongetje in de boom”, van de Tsjechoslowaak Jan Moravec.

Zondagmorgen is er een bijzondere voorstelling van het jongste stuk van Peter Handke: „Baas boven baas”. Handke noemde het stuk zelf „Das Mündel will Vormund sein”, wat zoveel wil zeggen als: „De bevoogde wil het zelf voor het zeggen hebben”, en zo'n titel zegt al wat meer over de strekking van dit toneelstuk, opgevoerd door Centrum. Simpele inhoud: een zelfgenoegzame boer en zijn aanvankelijk totaal onderworpen knechtje hebben geen woorden nodig om hun eigen bestaan en hun verhouding tegenover elkaar duidelijk te maken. Zij moeten zichzelf tegenover de ander handhaven. Het gaat hier over de meest primitieve dingen die de verhoudingen tussen mensen bepalen. Woorden zijn daarbij niet van wezenlijke betekenis, kies die er zelf maar bij; het drama blijft hetzelfde. Handke werkt deze gedachte consequent uit in zijn stuk en... gebruikt dus geen woorden.

Wie na afloop van de voorstelling over dit spel over de machtsstrijd — het begin van alle menselijke verhoudingen — wil doorpraten heeft daartoe gelegenheid. Acteurs, regisseur en dramaturg doen er graag aan mee, omdat het hen niet minder raakt dan ons.

zicht effectief is geweest. Doordat alle terreinen waarop het verbond actief is door een aparte stichting werden bestreken, zijn de eigen problemen en opgaven op elk werkveld duidelijker, zichtbaar geworden. Er kon nu meer aandacht aan besteed worden, er is meer over gepraat, het kon telkens in z'n eigen kontekst overdacht worden. Daarentegen kon het hoofdbestuur meer aandacht besteden aan algemener vraagstukken en had een beter overzicht over de diverse werkteerren, door de functioneel geschapen afstand.

Voor de vervulling van de taken die het verbond zich stelt heeft de gewijzigde organisatievorm vooral op landelijk niveau voordelen laten zien. De stichtingsbesturen stonden vaak dicht bij het werk dan het hoofdbestuur dat vroeger kon (toen het al deze verschillende taken zelf deed) en bovendien hadden de functionarissen meer gelegenheid om hun werk en inzichten op beleidsniveau te bespreken. Nieuwe inzichten konden beter langduriger en met meer mensen worden besproken.

Nadelen werden ook snel zichtbaar: een uitgebreidere organisatievorm stelde veel zwaardere eisen aan de besturen (alleen al door het gegroeide aantal!) en aan de coördinatie van het beleid van de verschillende stichtingen. Men kan niet zeggen dat deze uitbreiding — en dus verzwaring — van de organisatorische taak in elk opzicht opgevangen kon worden. Gebrek aan financiën en daardoor aan mankracht verklaren dit voor een belangrijk deel, maar natuur-

lijk ligt de oorzaak dieper. Die knoopt aan bij de slotopmerkingen van het vorig kongres: hebben ook de diverse werkstichtingen, door hun gedecentraliseerde opzet en in hun dienstenpakket dat zij de samenwerking aanbieden, *tastbaarder en begrijpelijker kunnen maken wat het verbond wil?* De vraag kan moeilijk onmiddellijk met ja beantwoord worden. En dat wijst niet op een tekortschieten van de stichtingen alleen, want op elk niveau en op iedere plaats waar het verbond en zijn leden werkzaam zijn manifesteert zich een zeker onvermogen om het humanisme altijd even duidelijk te vertalen in woorden en daden die buitenstaanders aanspreekt. Om de levensovertuiging te operationaliseren, d.w.z. om te zetten in termen van handelen.

De mogelijkheid om humanistische beginselen op verschillende en soms op uiteenlopende wijze te interpreteren was bij de oprichting voor iedereen bijzonder aantrekkelijk. Het schiep een gezamenlijke basis van gelijkgezinden, die door zijn aard toeliet op verschillende wijze in praktijk te worden gebracht. Hoewel het humanisme altijd meer in socialistische kring is aangeslagen dan in liberaal milieu (om slechts twee uiterwaarden niet-konfessionele politieke disciplines te noemen) verdroeg het zich met beiden, zoals ook duidelijk bleek uit de toevloed van leden uit beide kampen. Vanzelfsprekend was daar zo vlak na de wereldoorlog ook behoefte aan: een positieve niet-godsdienstige levensovertuiging, die een volwaardige, eigen plaats naast de christelijke en

andere geloofsgemeenschappen opeiste, mede als reactie op chaos en onderdrukking in vijf duistere jaren.

Dat het verbond zijn beginselen nooit in maatschappelijke termen heeft gedefinieerd is op zich te rechtvaardigen, maar toch is het juist dit wat zich de laatste jaren heeft gewroken. Met name de jonge generaties hebben daaraan behoefte. Hun wereld is niet die van 1946 en aan hun geweten appelleert wellicht in de eerste plaats een verlangen naar sociale rechtvaardigheid hier en elders plus de drang naar een vrije, onbelemmerde persoonlijke ontplooiing. Hun belangstelling gaat niet in de eerste plaats uit naar de verdieping in de vraag in welke levensvisie deze gevoelens verankerd liggen, maar eerder naar de toetsing van de sociale omgeving aan die 'spontane' gevoelens, gevolgd door de drang naar verandering, correctie of: omverwerping, sanering. De generaties van 1946 en die van nu leggen de aksenten anders, en toch zouden ze zich kunnen herkennen in hetzelfde streven dat vanaf het begin is genoemd: *humanisering van de samenleving*.

Tussen hen is in het algemeen gesproken vaak geen wezenlijk verschil; het zou zo kunnen lijken omdat beide onvoldoende proberen zichzelf in de ander te herkennen, en daar ligt waarschijnlijk het grootste euvel: de verstommende dialoog tussen de ouder wordende leden van het Humanistisch Verbond en de jonge, geestelijk verwante buitenstaanders. Een verbond dat zich in

zulk een situatie wil handhaven (al was het maar om zijn beginselen te kunnen blijven uitdragen) moet niet alleen proberen zich beter verstaanbaar te maken, maar vooral zelf beter leren verstaan. Jongeren demonstren in de praktijk vaak juist datgene waaraan zij zelf niet toe kwamen (ook: niet toe konden komen) en omgekeerd bieden oudere humanisten veelal een bezonken en diepere motivatie.

De drempel tussen beide groepen mensen is in deze tijd juist dat *tastbaarder en begrijpelijker maken van het humanisme*, een van de uitdagingen die mr. Rood op het vorig kongres schetste.

Zijn we er enigszins in geslaagd? De moeilijke totstandkoming van een nieuwe beginselverklaring, waartoe op het laatste kongres werd besloten, spreekt hier boekdelen. Het eindresultaat is een tekst waarmee velen zich toch niet kunnen verenigen. Hij zal in de Brakke Grond straks onderwerp van discussie worden, maar het is nu al de bedoeling dat hij zó niet als nieuwe beginselverklaring wordt aanvaard. De tekst van het ontwerp (uitvoerig besproken in Humanist-5, van begin maart dit jaar) voldoet b.v. niemand die meent in deze tijd alleen nog te kunnen handelen, daarvoor biedt hij te weinig specifieke aanknopingspunten, is hij te weinig een praktische leidraad, teveel beginselverklaring en te weinig actieprogramma. Veelzeggend is het dat de gemeenschap Den Haag aankomt met een tekst die men zou kunnen kenschetsen als een wat gemoderniseerde, bijgeschaafde vorige beginselverklaring.

Eigenlijk treft men hier dezelfde onmacht als bij de herstructurering, hierboven besproken. Er is op het vorig kongres gekozen voor continuïteit, maar evenzeer voor vernieuwing, zowel inhoudelijk (nieuwe beginselverklaring) als uiterlijk (reorganisatie). Dit kongres moet afwegen en oordelen of de eerste aanzet daartoe geslaagd genoemd mag worden; of de toen gedane keuze ook in de praktijk gestalte heeft gekregen, of er iets van die vernieuwing voelbaar is geworden.

Ik voel mij bepaald niet alleen staan als ik daar skeptisch over ben. Er zijn absoluut nieuwe impulsen geweest die succesvol genoemd mogen worden; te denken valt aan de HASH-werkgroepen, de krachtiger en breder aanpak van de communicatie met de leden door middel van regionale discussiedagen, waarvan opnieuw belangrijke stimulanzen uitging, de oprichting van een Humanistisch Centrum voor Vredesvraagstukken, waardoor een instrument ter bestudering en informering rond deze dringende actuele problematiek direkt ter beschikking van het HV kwam, de belangrijke invloed van het Echtscheidingsrapport van Socrates tot op het hoogste niveau, de landelijke actie rond de Volkstelling, de nieuwe taken op het gebied van de geestelijke volksgezondheid (samenlevingsopbouw; een eerste humanistische raadsman in de industrie, bij Hoogovens), enz.

Daartegenover stond de verlammeende werking van geldgebrek. Op diverse belangrijke taken moest worden besnoeid. Een van de twee funktionarissen van de stichting Vorming vertrok en kon niet worden vervangen. De lezers van Humanist hebben de financiële zorgen onder ogen moeten zien doordat de vernieuwing en uitbreiding van Mens en Wereld tot Humanist in de kiem werd gesmoord. Dit nummer is een voorbeeld van de vorm die het blad per 1 januari j.l. had moeten krijgen. Het moet voorlopig bij dit ene uitgebreide nummer

blijven, tot de geldelijke armslag iets ruimer wordt. Dan kan ook eindelijk een begin worden gemaakt met de integratie van Het Woord van de Week in Humanist en een verdere uitbouw van de publiciteit. Elk van de werkstichtingen heeft dergelijke financiële tegenslagen moeten inkasseren. De voornaamste bron van zorgen, en van skepsis, is echter het ledenverloop. De laatste vijf jaar heeft dat aldoor rond de 15.000 geschommeld. Dat is niet alleen zorgelijk omdat stilstand achteruitgang betekent, maar vooral omdat het aantal taken, en daarmee de organisatie, groeide zonder dat de draagkracht meegroeide. Eind 1969 heeft het hoofdbestuur nog getracht via een beroep op alle leden — per speciale brief — om aan uitbreiding van het ledental persoonlijk mee te werken. Aan deze actie lag ten grondslag de wetenschap dat relatief veel leden via persoonlijke kontakten lid zijn geworden. Het resultaat: ongeveer 150 nieuwe leden; een bevestiging van de impasse waarin het verbond is geraakt.

Is er een uitweg mogelijk?

Dat wordt onderzocht. Door de gelukkige omstandigheid dat een der leden een bedrag van een kwart miljoen gulden beschikbaar stelde, uitsluitend bestemd voor een goed opgezette ledenwerf-kampagne, is het mogelijk geworden dat door deskundigen deze problematiek uitputtend wordt onderzocht en wegen worden aangegeven waarlangs het HV tot verdere ontplooiing kan komen. Een van de eerste konklusies van deze commissie is geweest: het voortbestaan van het verbond wordt niet gegarandeerd door snel de 'te velde staande oogst' aan nieuwe leden binnen te halen. Van wezenlijk belang is de steeds verdergaande evenwicht verstorende tendentie in de leeftijdsopbouw te doorbreken; m.a.w. als het zo doorgaat sterft de organisatie met het oudste lid; wat hoognodig is, is een *veranderingsproces*, primair gericht op versterking van het verbond als geheel.

Omdat de commissie hiermede natuurlijk haar oorspronkelijke opdracht overschreed heeft zij een uitgebreider mandaat van het hoofdbestuur gekregen. Het onderzoek spitst zich nu toe op de vraag waaruit dat veranderingsproces moet bestaan. Het vraagt o.a. om vaststelling van een centraal landelijk aanbod van diensten en activiteiten, de ontwikkeling van een aansluitend imago, een analyse van de bestaande mogelijkheden van zowel leden als funktionarissen met betrekking tot dat landelijk aanbod, een onderzoek naar het beeld dat men nu van het HV heeft, het ontwikkelen van een korporatieve planning om de gemaakte plannen te realiseren, om uiteindelijk te komen tot een nieuw 'gezicht' van het Humanistisch Verbond, waarin de nadruk meer gaat vallen op het 'open werk' dan op de traditionele functie van 'geestelijk tehuis'. Deze studie is nog in volle gang. Als project-leider is benoemd het Verbondsraads-lid mr. Hans Kramer. Een eerste oriëntatie is al achter de rug in een studie-kongres met de funktionarissen en één met de hoofdbestuurleden. Het is de bedoeling dat vóór 1 november a.s. duidelijk wordt waaruit dat *veranderingsproces* waarover de commissie spreekt moet bestaan. Omstreeks die tijd zal ook een begin worden gemaakt met de grootscheepse campagne die dit proces op gang moet brengen.

Maar hoe groot moet de teleurstelling niet zijn als men van deze commissie-ledenwerfing het panacee, het wondermiddel tegen onze moeilijkheden verwacht. Als er immers sprake zou zijn van een noodzaak tot

herbezinning op wat we doen en hoe we het moeten doen, is die niet alleen van toepassing op onze organisatie-vorm, en zelfs niet alleen op de door geldgebrek gedwongen selectie die we moeten toepassen op ons aanbod van diensten en activiteiten aan de samenleving. Als het uitsluitend om structuurveranderingen ging kon men dat kwart miljoen op talloze manieren beter besteden.

Wat voor het verbond van levensbelang is, is dat *tastbaar en begrijpelijk maken*. Zo vlak na de oorlog, in een tijd van grote geestelijke honger, had het verbond daar begrijpelijkerwijze geen moeite mee. Dit is een tijd waarin de materiële honger bij tallozen harder knaagt dan de geestelijke behoefte. Maar er zijn duidelijke tegenbewegingen, als reactie op deze geestelijke en emotionele armoede. Daarop aan te sluiten is de belangrijkste opgave voor het verbond in de komende tijd. Dat betekent voor het humanisme geen pragmatische ombuiging van haar beginselen en werkzaamheden. Wel: een duidelijker aanpassing aan de behoefte die zich nu zo sterk manifesteert; dat is een maatschappelijk actief humanisme, veel meer dan voorheen. Een verbond dat waar nodig politiek actief kan zijn, niet omdat het een politieke partij is, want dat is het immers in beginsel niet, maar omdat het zijn fundamentele uitgangspunten in situaties die erom schreeuwen kan operationaliseren, hanteerbaar maken, bijvoorbeeld door een actieprogramma.

Het Nederland van 1971 vraagt om een humanistisch geestelijk centrum zoals het HV dat al 25 jaar is; maar het schreeuwt soms om een organisatie die *vanuit humanistische beginselen* zo nodig stelling weet te nemen, en, of men het nu wil horen of niet, *daardoor politiek actief is*. Hoe lang blijft men in humanistische kring nog schrikken van een woord dat de rooms-katholieke bisschop van Haarlem zelfs voor de televisie niet verreed, toen hij 24 april in Brandpunt erkende: 'De kerk kan verplicht zijn zich politiek op te stellen. Wanneer zij onheil waarneemt op politiek of maatschappelijk gebied, dan moet zij dat afwijzen'. Het hoofdbestuur van het HV, al is het dan geen kerkbestuur, heeft al eerder getoond dit standpunt te delen, door verschillende publieke verklaringen. Maar het gaat niet om louter verklaringen. Ook op de gebieden waar het Humanistisch Verbond actief aan het werk is, men denke slechts aan de terreinen van geestelijke volksgezondheid en vorming, wordt meer en meer een duidelijke keuze gevraagd. Te vaak hebben humanisten hun gevoel en respect voor alternatieven gedemonstreerd door alle keuzemogelijkheden open te houden. Maar dat is niet de enige mogelijkheid. Door een voorkeur uit te spreken is iedere andere mogelijke keuze niet gediskwalificeerd. Wat het wel schept is een in de praktijk duidelijker identifikatiemogelijkheid, en wellicht is het juist dat waaraan alom zo'n behoefte bestaat.

Eigenlijk gaat het komende kongres zich met precies dezelfde vragen bezig houden als het voorgaande. Van de drie uitdagingen die toen aan het slot werden geschetst staan de laatste twee nog stevig overeind, het *tastbaar en begrijpelijker maken* en de *financiële zorgen*, en misschien zijn we daardoor met de eerste uitdaging, het zelf doen, ook nog niet klaar; al hebben we in dit opzicht geen keus.

Casper Vogel

Te weinig betrokken bij zoeken naar nieuwe vormen van menselijkheid

'Humanisten ontmaskerden konfessionele partijen'

DOOR DANIEL DE LANGE

Bij vergelijking van de gegevens van de volkstellingen en soortgelijke peilingen in de verschillende landen van Europa gehouden gedurende de laatste halve eeuw, blijkt Nederland vanouds het grootste percentage mensen te herbergen die verklaren niet aan een kerkgenootschap gebonden te zijn. Hoewel in bijvoorbeeld Engeland, de Skandinavische landen, Frankrijk, de feitelijke band met de kerken voor grote bevolkingsgroepen niets meer betekent — zoals uit andere onderzoeken naar voren komt — blijkt dit niet uit de volkstellingcijfers: men geeft op te behoren tot een kerk, in de meeste gevallen tot de kerk die min of meer als 'de nationale' geldt: Lutherse staatskerk, Church of England, katholieke kerk (Frankrijk), als 'oudste dochter van de katholieke kerk'.

Hoewel in Nederland de verbinding tussen de oorsprong en de ontwikkeling van de natie en een bepaalde konfessie historisch zeker zo'n sterke rol heeft gespeeld als in de genoemde landen is er geen sprake van een zo gemakkelijke identifikatie met de 'nationale kerk' als elders het geval blijkt, ook wanneer de godsdienstige funktie van dit instituut in het gewone leven praktisch weggevallen is.

De reden van dit verschil is niet geheel duidelijk. Liever gezegd: er zijn een aantal redenen aan te wijzen die elk hun deel hebben bijgedragen, zonder dat geheel duidelijk is welke het zwaarste weegt. Er valt te wijzen op het wat rommelige proces van 'nation-building' (zeven geünieerde provinciën en nog wat generaliteitslanden) dat de vorming van een nationaal besef vertraagde; dat besef krijgt pas in de 19e eeuw werkelijk handen en voeten, en één daarvan is dan ook de religie die de opstand tegen Spanje heet aangestookt te hebben. Maar juist die religie krijgt het in de 19e eeuw zwaar te verduren door vrijzinnigheid enerzijds, afscheiding en Doleantie anderszijds. Bovendien was de geest der eeuw al doortrokken met ongeloof en 'ongodisme'; daarin had Da Costa gelijk.

Als konsentratiepunt voor het nationaal besef kwam de Hervormde Kerk alleen voor bepaalde roepen in aanmerking, en daarmee was haar plaats als gewijde gedaante van de natie verspeeld.

Men kan vervolgens als reden aanvoeren dat de republiek door de omstandigheden gedwongen was van het begin af aan binnen haar grenzen verschillende konfessies te tolereren, waarvan de aanvankelijk grootste — de rooms-katholieke — zelfs die van de vijand was.

Het gedwongen samenleven van die verscheidene konfessies en hun modaliteiten ('rekkelijk' en 'precies', dopers, luthers en rooms-katholiek) werkte een zekere relati-

vering in de hand die de symboolkracht van konfessie en religie niet ten goede kwam. De ekonomische positie van de republiek dwong bovendien tot uitgebreide contacten met lieden en volken van allerhand (ook niet-christelijke) religie, hetgeen die relativering weer versterkte.

Tenslotte zij nog gewezen op de al door Margaretha van Parma als nationale karaktertrek aangewezen tolerantie, de afkeer om zich met andermans gewetensbeslissingen te bemoeien — tenzij de ordelijke gang van zaken in het geding kwam. In hoeverre deze verdraagzaamheid direkt samenhangt met de vorige, ekonomische faktor, blijve in het midden.

Tezamen zijn de drie aangewezen redenen (kompleksen) voldoende om te verklaren waarom religie en konfessie in de republiek en later in het koninkrijk nooit een nationale zaak en zeker geen nationale halszaak zijn geworden en daarom de aanspraken

Drs. Daniël de Lange

van een bepaalde konfessie ten opzichte van de samenleving altijd een slecht onthaal gevonden hebben.

Hiermee is al een sterke relativering van de religie gegeven, die het mogelijk maakte dat zich aan de rand van het veelvormig godsdienstig leven ook een 'vorm' van praktisch en theoretisch 'ongodisme' ontwikkelde. Het feitelijk voorkomen van deze vorm dient natuurlijk van geval tot geval verklaard te worden in een situatie welke het behoren tot een konfessie toch al als normatief stelde.

Wanneer de 19e eeuw ook hieraan, althans

op papier, een einde maakt, kan in de heersende liberale sfeer een plaats ingeruimd worden voor een persoonlijke en/of groeps-overtuiging welke noch met een godsdienstige gezindte, noch met een godsbesef verbonden is. Die plaats wordt bijvoorbeeld in het midden van de 19e eeuw met veel genoegen en kritisch gekrakeel ingenomen door een man als de oude Van Vloten, en door de Dageraadsmensen.

Een geleidelijke ontwikkeling lag in het vooruitzicht, die de 'sekulariserende' faktoren van de moderne samenleving alle kansen zou geven, en een einde zou maken aan de godsdienstige gezindte als vrucht van een sociaal voortplantingsproces. Het belijden van een godsdienst zou dan duidelijk de keuze van de persoon zijn, evenals de vorm waarin zich een eventuele niet-godsdienstige overtuiging zou gieten.

Door twee gelijktijdige politieke faktoren is deze geleidelijkheid blijven steken in het slot van de 19e eeuw. Enerzijds door de Schoolstrijd, de daarop gevolgde partijvorming op konfessionele basis, en de rationalisering daarvan in de politieke theologie van Kuypers' antithese (de strijd, ook op politiek en sociaal gebied, tussen godist en ongodist). Anderzijds door de opkomst van de socialistische arbeidersbeweging, welke van oorsprong af sterke anti-godsdienstige tendenties meedroeg, en bovendien in de heersende politieke konstellatie wel gedwongen werd zich tegen de konfessionele partijen en dus 'tegen de konfessies' op te stellen.

Ter illustratie zij gewezen op de persoonlijke levensgang van mensen als Domela Nieuwenhuis en Bart de Ligt, die hun keuze voor het socialisme onvereenigbaar bevonden met hun theologische vooropleiding.

Deze situatie is tot de 50er jaren van de 20ste eeuw blijven bestaan. En aangezien de politiek gedurende vrijwel de hele periode een 'christelijke' signatuur droeg, werd nationaal met christelijk gelijkgesteld, en werd de humanistisch-socialistische oppositie haars ondanks het etiket *on-nationaal* opgedrongen.

Het belang van de oprichting van het Humanistisch Verbond, vrijwel gelijktijdig aan de 'doorbraak', is o.a. gelegen in de poging om althans een minimum aan zindelijkheid te brengen in een nationaal-politieke situatie waarin levensovertuiging en politiek op onverantwoorde manier door elkaar liepen en elkaar wederzijds verziekten. Hoewel er een duidelijke verwantschap was tussen het HV en het klimaat van de oude SDAP, heeft het HV zich niet opgeworpen als de levensbeschouwelijke onderbouw van een politieke groepering. Het heeft daardoor meegewerkt aan de ontmaskering van de politieke konfessionaliteit.

Juist in de roemruchte aanvangsperiode van het HV, toen de konfessionele partijen zich met hand en tand verzetten tegen de humanistische geestelijke verzorging in het leger enz., is deze ontmaskering zeer effectief geweest. Achter de konfessie werd de naakte machtschonger zichtbaar. Datzelfde gold trouwens ook voor de konfessionele tegenstand tegen de doorbraak.

Voor een aantal christenen is dit démasqué aanleiding geweest tot een heroriëntering die de theologie en de politiek beide omvatte. Zij kunnen het Humanistisch Verbond daarvoor mede dankbaar zijn.

Toen de koude oorlog tussen konfessionele groepen en georganiseerde groepen afliep, bevonden wij ons opnieuw in de situatie van vóór de Schoolstrijd. Hetgeen bleek o.a. uit een versnelde, geruisloze uittocht uit de kerken. Nu het maatschappelijk weer mogelijk en eerzaam was om de kerken de rug toe te keren, werd de achterstand van tientallen jaren in snel tempo ingehaald, ook al blijkt dat nog niet ten volle uit de cijfers. Op dit punt heeft het Humanistisch Verbond zo niet de laatste, dan toch een aantal voorgaande bussen gemist. De verhaaste

uittocht uit de kerken, vooral van de jongere generaties, heeft het verbond, evenals de kerken, verrast. Niet dat het HV naar mijn mening een soort apostolaat had moeten bedrijven onder de jonge kerkverlaters; maar het is er slechts zeer ten dele in geslaagd een referentie-punt te worden (te zijn) voor mensen die voortaan de normen van menselijkheid, van leven en samenleven niet meer binnen godsdienstig georiënteerde groepen vinden en zoeken, maar wel degelijk behoefte hebben aan bezinningspunten waar mensen samen hun ervaringen en perspectieven toetsen en uitwisselen. Dergelijke bezinningspunten zijn wel degelijk ontstaan, maar als ik het goed zie: grotendeels buiten het gezichtsveld van het Humanistisch Verbond. Dat is jammer voor beide partijen.

Daarom luidt mijn wens bij dit jubileum dat het Humanistisch Verbond zich ten volle en daadwerkelijk betrokken gaat voelen bij het zoeken naar nieuwe vormen van menselijkheid, van leven en samenleven, dat in deze jaren in volle gang is.

Daniel de Lange

oplossing vragen zijn te dringend en te duidelijk om eerst nog eens te informeren naar elkaars geloof.

Eén kunt van de medaille

Er zijn vele voorbeelden van samenwerking waarbij men elkaar neemt zoals men is. Dat valt allemaal, en gelukkig, niet te ontkennen. Maar het is maar één kant van de medaille. Bij het algemene beleid, de organisatie en de financiering van het maatschappelijke en geestelijke leven in Nederland gaat men niet uit van die openheid en bereidwilligheid tegenover elkaar. De feiten spreken: denk aan de volkstelling, waarbij de overheid niet bereid bleek de vragen over de godsdienst zo te formuleren dat de kerkelijke en godsdienstige situatie in Nederland nu eindelijk eens duidelijk aan het licht zou komen. Er bestaat nog altijd een ontoelaatbare achterstelling van de ongodsdienstige dienstplichtige militairen bij de godsdienstige omdat de overheid het aantal humanistische geestelijke raadslieden in het leger opzettelijk gering houdt. Tegenover de eerste pogingen tot open en ruimhartige samenwerking in onderwijs en opvoeding staan de vele mislukkingen doordat men als christenen slechts in schijn met de humanisten wil samenwerken maar intussen zijn eigen weg gaat. Het aantal christenen dat echt wil samenwerken in een volwaardige erkenning van de oprechtheid van elkaars motieven, is nog altijd gering in vergelijking met de velen die nog in het oude patroon denken en doen, waarin de andersdenkenden tweederangs lieden zijn. Zolang die toestand bestaat, is het Humanistisch Verbond niet verjaard en zou het moeten worden opgericht als het niet bestond. Want wat de humanist typeert is dat hij principieel een voorstander is van samenwerking waarbij men niet bij voorbaat vraagt naar de levensopvatting, maar voelt dat de ander door zijn overtuiging tot die samenwerking wordt gedreven.

Niet preken

Het verschil tussen 1946 en 1971 is o.a. dat nu meer mensen voor allerlei gezamenlijk werk te vinden zijn en dat de humanisten meer dan voorheen in gezamenlijke activiteiten zijn betrokken. Deze verandering leidt ertoe dat men zegt: laten we over onze levensopvattingen nou maar niet meer praten. We zijn het preken moe. Het komt er alleen op aan wat we doen en wat we voor elkaar over hebben. Deze ontwikkeling is goed. Maar wat blijft, is, dat we aan de ene activiteit wel meedoen en de andere verwerpen. Dat hangt af van het doel van de actie en, dikwijls meer nog, van de middelen die worden gebruikt.

Met onszelf en elkaar in discussie

Maar op grond waarvan doen we dan onze keuze? De persoonlijke keuze van mensen die geen aanwijzingen daarvoor van boven of buiten af ontvangen? Als ongodsdienstige mensen staan wij telkens weer voor die vraag. Met onszelf in discussie en met elkaar. Welnu, deze situatie heet Humanistisch Verbond. Kijk door de noodzakelijke rompslomp van de organisatie de (moeilijke) financiën, de vergaderingen, enz. heen. Wat zie je? Mensen die het leven maar niet zonder meer langs zich heen laten gaan, die tegen het ene ja zeggen en tegen het andere nee. En die er ook achter willen komen waarom ze ja en nee zeggen. Zo te willen leven verjaart niet. Als het Humanistisch Verbond... 25 jaar. Gefeliciteerd!

B.C.

Prof. dr. J. Brandt Corstius

Verjaard of jarig?

Als het Humanistisch Verbond niet bestond, zou het dan nu opgericht moeten worden? As is verbrande turf, zien we vroeger en we hadden nog wel eens een turf gezien. Het verbond bestaat toch, dus wat vraag je dan nog? Wel, naar het bestaansrecht van het Humanistisch Verbond in 1971. Wat die mensen in 1946 hebben gedaan, was hun zaak. 1971 is anders.

Natuurlijk anders

Anders? Ja, natuurlijk. We denken anders dan in 1946, het maatschappelijk en geestelijk leven is anders dan een kwart eeuw geleden. Om maar iets te noemen: we vinden het niet meer zo nodig politiek en maatschappelijk werk, sociaal werk, onderwijs, ontwikkelingshulp, strijd tegen lawaai en vuil en woningnood en nog zoveel meer dat ons in actie brengt, elk vanuit zijn eigen hokje te doen. Wat in feite gedaan moet worden, hoe er wordt gewerkt, is overal hetzelfde. Wat is er nu zo bijzonder humanistisch aan bejaardenzorg, ziekenbezoek, vormingsonderwijs op de scholen, geestelijke verzorging in het leger, in de gevangenissen? De tijd is toch voorbij dat levensbeschouwelijke verschillen direct op de voorgrond moeten worden ge-

plaatst! We vragen toch niet meer onmiddellijk naar de levensopvatting van degenen met wie we samenwerken! In 1946 was dat waarschijnlijk anders, maar daar hebben we nu niet meer mee te maken.

Is het Humanistisch Verbond verjaard

Als het Humanistisch Verbond niet bestond, zou het dan nu opgericht moeten worden? Een kritische vraag. Organisaties die verjaard zijn, vormen obstakels in het maatschappelijke en geestelijke verkeer. Is het Humanistisch Verbond verjaard? Wat betekent dat eigenlijk? Zeker, de mensen die het vijftientig jaar geleden zijn begonnen, leefden in een andere tijd dan de tegenwoordige. Nederland was toen nog een christelijke natie en wie niet godsdienstig was heette neutraal, wat hetzelfde was als: hou je koest, je hebt als het er op aankomt, niets te vertellen. Dat werd toen niet langer meer genomen. Zo ontstond het Humanistisch Verbond.

Maar is die situatie nu werkelijk zo sterk veranderd? Zeker, er bestaat een veel groter openheid voor elkaar, de bereidheid om naar anderen te luisteren is toegenomen, de eigen zekerheid minder zeker, het eigen gelijk minder stellig. De problemen die om

ANDERS EN EENDER

NA 25 JAAR
HUMANISTISCH VERBOND

'Er is niets tegen de rede' - Leibnitz

Bij de oprichting van het Humanistisch Verbond in de eerste maanden van het jaar 1946 heeft men direkt heel duidelijk geformuleerd wat de beweegredenen waren. Het was een daad van verweer tegen de vernietiging of alleen maar de veronachtzaming van essentiële beginselen als toetssteen voor denken en doen. Als het voornaamste element van het humanisme wordt genoemd: de eerbied voor de mens als drager van waarden die boven persoonlijke willekeur verheven zijn.

Maar de wereld is sindsdien wel veranderd. Richtte men het verbond in 1946 op in de afgrijpselijke herinnering aan vijf jaar van weergaloze barbarij, wij hebben in vijftienvintig jaar een wereld zich zien ontwikkelen in ongekende mate zowel wat de materiële als wat de ideologische kant betreft. Zonder de stinkende verspreide oorlogsterreinen, de gebreken van de wereldhuishouding en de gevaren van refascisering over het hoofd te zien, moet men toch konstateren dat katastrofale wereldkonflikten zo goed en zo kwaad als dat ging zijn voorkomen, dat over twee werelddelen in een gigantische golf politieke onafhankelijkheid is ontstaan en dat op ongekende wijze — vooral door jonge mensen — deel wordt genomen aan het wereldgebeuren. Er is in die vijftienvintig jaar veel onopgelost gebleven, maar wie bijvoorbeeld gemakshalve de delen van Keesings Historisch Archief doorbladert die ontkomt niet aan de indruk dat er een stroomversnelling is opgetreden zowel in de veranderende bewegingen ter wereld als ook in het signaleren en omstrijden van de rampzalige verschijnselen van deze mensenmaatschappij.

Gelatenheid en drift

Maar het is nu de vraag of de deining en het rumoer van onze dagen ook geduid mogen worden als voortvloeiend uit een versterkte bewustwording en ontspringend aan een waarachtige mondigheid. Want het onbetwist konstateren van die verandering zou verheugend zijn voor humanisten en zelfs in zekere mate de rechtvaardiging van het ijveren door een humanistische organisatie verzwakken.

De meest roerige figuren van onze tijd verwijten de huidige oudere en middelbare generatie een mate van walgelijke gezapigheid die veroorzaakt zou worden door de betrekkelijk behagelijke sociale behaaldheden van de konsumptiemaatschappij. Daartegenover stelt men een protest, begeleid door bliksemakties, demonstraties en gesteund door de ideologische verwijzing in rugwaartse richting naar Marcuse, Sorel, Kropotkin en Fourier.

Zonder twijfel is er een kleine reeks van

generaties na 1945 opgegroeid die hun jeugd in de dertiger jaren beleefde en thans in de volle rijpheid van het leven zich uiterst irritant gedraagt voor wie geboren en getogen is in het atoomtijdvak. Het is voor de laatstbedoelden niet goed begrijpbaar dat de betrekkelijke welvaart geaksepteerd wordt in het aangezicht van een reeks wan-toestanden en dreigingen van katastrofen, want die jongeren zijn opgegroeid in een sfeer van 'wonder is geen wonder', alles kan en nog heel vlug ook. De ouderen, wie verweten wordt dat zij zich behagelijk alle utensiliën van onze verbruikswereld aanschaffen en tussen twee televisieprogramma's door voorbereidingen bespreken voor hun vakantie aan een Spaans strand, verzuchten tegen hun zoon: 'màg ik even'. Beiden is niet veel te verwijten. Voor ouderen is er ongelooflijk veel veranderd en zij herinneren zich nog hoe moeilijk alles ging. Voor jongeren lijkt er essentieel nog niets gebeurd te zijn en moet het niet moeilijk schijnen de brandhaarden één voor één uit te trappen.

Humanistische uitgangspunten

Heeft het humanisme in deze sfeer nog iets te betekenen? De oprichting van het Humanistisch Verbond sloot welbewust aan bij de eeuwenlange traditie van het humanisme. En daarbij werden op imposante wijze de grondnoties van deze levensovertuiging opnieuw ontvouwd. Het humanisme was altijd in diepste wezen een nieuwe impuls tot *deprojektie*, een manmoedig ondernemen om terug te nemen wat mensen aan verantwoordelijkheden, aan mogelijkheden buiten zich hadden geplaatst. Het verwerpen van de buitenmenselijke autoriteit van heilige schrift of overlevering, vervolgens het verlies van het geloof in een almachtig god en daarna het kreëren van de politieke en sociale democratie — deze gigantische menselijke verworvenheden van zelfstandigheid, individualiteit en eigen waardigheid liggen alle op een lange historische weg van zelfverlossing door gegroeide moed tot eigenheid.

Eeuwig gewaande waarden, onaantastbare verzekerdheden, de mythe van de geborgenheid moesten prijs gegeven worden. Normen, geboden en verboden die men opgelegd achtte door hogere machten, moesten teruggenomen worden — en het humanisme is met name de beweging geweest die de mens gesteld vond voor de eindeloze taak 'het zijn', het menselijk bedrijf voortdurend te toetsen aan 'het behoren', aan normen die wij zelf stellen: hier en nu en zonder ontsnappen naar een beroep op hogere sanktie. Altijd heeft het humanisme in enigerlei zin, de ene keer helderder dan de andere keer, aangeduid waar de bron der dingen ligt en waar het strijdperk van recht en onrecht gezocht moet worden. Men zegt dat het humanisme van de 14e en 15e eeuw hoofdzakelijk gekarakteriseerd wordt door de herleving van de klassieke letteren. De herleving van oude denkers en schrijvers was inderdaad symptomatisch: vrije kennis, ondogmatisch begrip werd hartstochtelijk gezocht. Maar de eerste Plato-vertaling was die van diens Politieke Dialogen!

Humanisme is geen pragmatisme

In het voor het op de mens en zijn lot toegespitste besef wel moeizame en trage verloop der geschiedenis bedreigt de mens periodiek een gevoel van moedeloosheid, dat kan uitlopen op volledige inertie of de neiging tot kleine behelpfels.

'Het grote regelmaat wordt de mens bevangen door onoverwinbare vermoeidheid, wan-

P. Spigt

hoop, ongeloof aan menselijke mogelijkheden. Dan verliest men het perspectief uit het oog en berusting vertraagt het ondernemen of men neemt genoegen met geringe praktische reparaties.

Het ernstigste gevaar voor een humanistische levensovertuiging is gelegen in een ideologie die de schone schijn heeft van de opperste nuchterheid: het pragmatisme. Humanisten zijn wel praktisch, nuchter, realistisch. Zij dringen steeds aan op overleg, vermijden scherpstijperij, zoeken compromissen om vruchteloze twist en fataal geweld te voorkomen. Maar er is een fundamenteel verschil met het pragmatisme dat het praktische zoekt zonder de begrenzingen van een beginsel.

Het pragmatisme vraagt niet wezenlijk naar verwerkelijking van normen. Als idealen niet op korte termijn te verwezenlijken zijn dan laat de pragmatikus die idealen varen. Dan kiest hij de bereikbare. Primair is voor het pragmatisme de direkte mogelijkheid tot optimaal bestaan. En dat lijkt nuchter, verstandig — iets anders wordt verwezen naar de waanwereld van Don Quichote.

'De praktische wet waarvan de gelukzaligheid het motief is noem ik pragmatisch' — zei Kant. In feite is het pragmatisme een diep verraad aan onze onderscheidende menselijkheid. Want dan is het geloof in een opperwezen verkiezelijker, de Sterke Man veiliger en het Kleine Gewin minder riskant.

Het humanisme daarentegen bezint zich principiële in eerste instantie op de normen van waarheid en recht. Het onmiddellijk gewenste is geen richtsnoer, al kunnen praktische overeenkomsten nodig zijn om overbodig geweld te voorkomen.

Wil het humanisme ook in deze tijd een kracht van de vooruitgang zijn dan zal het zich zijn uitzonderlijke taak van zuiverende, radikaal bezinnende beweging bewust moeten zijn. In de verheldering, in de verduidelijkende, doorlichtende werking ligt de kracht van het humanisme — met de woorden van Kant:

'Verlichting is de bevrijding van de mens uit de onmondigheid waarvan hij niemand de schuld kan geven. Onmondigheid is het onvermogen zijn verstand zonder hulp van anderen te gebruiken. Deze onmondigheid vormt de eigen schuld van de mens als de oorzaak er van niet voortvloeit uit gebrek aan verstandelijke vermogens maar uit besluiteloosheid en gebrek aan moed om het zonder anderen te doen. Sapere aude! Durf je verstand te gebruiken — dat is de kernspreuk van de Verlichting'.

P. Spigt

Het Humanistisch Verbond opgericht!

Op 17 Februari j.l. was er uit het hele land grote belangstelling voor de stichtingsvergadering van het Humanistisch Verbond te Amsterdam.

Terugziende op de gebeurtenissen van die dag willen wij enkele punten van belang vaststellen.

Niet alleen uit het gehele land, maar ook uit alle lagen van het Nederlandse volk was men gekomen. Dit betekent dat het humanisme in deze tijd niet enkel een zaak is van personen van studie en wetenschappelijke en wijsgerige ervaring. Het humanisme is de grondslag van veler leven, een waarheid, die niet enkel langs intellectuele weg te verwerven is. Het is de waarheid van ons leven, ongeacht verstandelijke ontwikkeling en opleiding. Dat heeft het verzet tegen het nationaalsocialisme, die brute onverschilligheid en haat tegen de menselijke geest, duidelijk bewezen. Het Humanisme is geen studie-voorwerp voor een club van intellectuelen alleen, maar een levensgemeenschap van velen.

Daar zaten humanisten van velerlei schakering bijeen. Het Humanisme is immers geen zaak van dogma's, van leerstellingen, van catechismus. Het is wel een zaak van overtuiging, van geloof. Daarom geen Humanistisch Verbond zonder sobere beginselverklaring. In de gedachtenwisseling daarover werd het verlangen naar zulk een beginselverklaring niet altijd gescheiden van de wens naar het dogma. En welk een kluif is zulk een gedachtenwisseling voor de geesten, die gaarne met de mattenklopper de problemen van onze tijd te lijf gaan zodat het fijne stuifsel ervan om ons dwarrelt! Vanzelfsprekend kwam de discussie niet klaar. Het eerste punt van de beginselverklaring met name zal wel een verdere bespreking vereisen en het ligt dan ook in de bedoeling de gedachtenwisseling voort te zetten. Maar de wil om een grondslag te vinden en het noodzakelijk werk niet langer uit te stellen, overwon. Dat was de kracht van deze oprichtingssamenkomst. Men voelde het sterke besef, dat een strijdbaar Humanisme zich spoedig moet laten gelden, dat verdieping en verbreiding van het Humanisme noodzakelijk is. Met nadruk werd uitgesproken, dat het verbond zich ten doel stelt geestelijke leiding te geven aan het buitenkerkelijk

volksdeel, en dat geen overwicht van de intellectuelen mag ontstaan.

Dat het hier gaat om de principiële dingen van ons leven, daarvan getuigde de rede, 's morgens gehouden door den voorzitter van het verbond Prof. mr. H. R. Hoetink, over „Het Humanisme en deze tijd”. De grondgedachte van zijn woorden was, dat het Humanisme de mens en zijn oneindige mogelijkheden centraal stelt, maar dat het de mens te boven en te buiten gaat door de intuïtieve zekerheid van wat goed is en wat kwaad, buiten de rede om, als een objectieve norm, die we dus niet naar eigen wil kunnen veranderen. Hiermee verankerde hij het Humanisme in een diepte waaruit, eenmaal gepeld, voor ons de kracht opwelt om naar binnen en naar buiten toe onze man te staan, zekerheid te bezitten omtrent oorsprong en doel. Die morgen hield eveneens allen geboeid door het spel van het strijkkwartet, gevormd door de heren Le Coultre Sr. en Jr., de heer Kraak en de heer Bakker, en door de voordracht van Dr. D. Loenen uit zijn prachtige vertalingen van Socrates' verdedigingsrede en Socrates' dood. 's Middags, na de rede van den tweeden voorzitter, Drs. J. P. van Praag over „De noodzaak van een Humanistisch Verbond”, volgde de bespreking van de beginselverklaring, de organisatie-punten en de bestuursverkiezing. Hiermede heeft het Humanisme zijn organisatie-vorm voor deze tijd gekregen. Het begin is gemaakt en nu dient de vraag te worden beantwoord wat de Nederlandse humanisten ermee zullen doen. Twijfel daaromtrent kende deze oprichtingsvergadering niet; veel te sterk leefde het gevoel, dat hier een verlangen vervuld werd, het gevoel van eindelijk te kunnen beginnen. Zo sprak de voorzitter aan het slot de wens uit dat allen medewerkers zullen worden in de plaats van hun inwoning, in goed contact met de kringen van het buitenkerkelijk volksdeel in de breedste zin van die woorden. Nu de politieke partij geen geestelijk tehuis meer is, nu de volksontwikkeling en het culturele werk in samenwerking worden verricht en dus van allen inzake hun overtuiging geestelijke weerbaarheid vereisen, is het Humanistisch Verbond noodzakelijk en een waarborg voor die weerbaarheid en strijdvaardigheid. Met deze gedachte ging men uiteen.

(Dit verslag van de oprichtingsvergadering verscheen in het eerste nummer van de eerste jaargang van het 'Mededelingsblad van het Humanistisch Verbond'. Dit blad zou de voorloper worden van 'Mens en Wereld' en daarvoor van 'Humanist').

Jaren geleden las ik in een boekje van Piet Bakker over zijn vooroorlogse reis naar het toenmalige Indië, een stukje over een inlander die een grote aap in een veel te kleine kooi gevangen hield waarin het dier zich nauwelijks kon bewegen.

Hij had kennelijk geen grotere kooi en dat gaf ook niet, vond hij want die aap bewaarde hij daar zolang tot de sultan zou komen en dan kon hij de sultan laten zien wat een mooie grote aap hij zelf gevangen had.

Of de sultan daar ooit langs gekomen is en wat die man met die aap zou doen als de sultan hem gezien had, herinner ik me niet, maar het is een verhaal dat me altijd is bijgebleven. Ten eerste om die aap want ik kan niet tegen dieren mishandeling maar in de tweede plaats herken ik mezelf zo in die geschiedenis.

Ik ben eigenlijk van nature zo'n 'apenbewaarster'. Ik zie mezelf erin terug, als ik sommige leuke kleren die me goed staan, niet direkt draag omdat ik ze wil bewaren voor een bepaalde gelegenheid, als ik blikken fruit of zo een tijdje niet opeet omdat er soms wel eens iemand onverwachts kan komen eten.

M'n kinderen vinden dat belachelijk. Die kopen nieuwe kleren en trekken ze meteen aan. Die bewaren nooit wat en dat is een levenskunst, eigen aan mensen, die nooit schaarste hebben gekend, waar ik jaloers op ben.

Nu was dit uit het leven gegrepen verhaal-tje van het wachten op iets, misschien onbereikbaar, helemaal niet geschreven op dat anderen zich eraan zouden spiegelen maar ik moest eraan denken toen wij onlangs het toneelstuk 'Wachten op Godot' van Samuel Beckett zagen. Dat was in 1953 wel bedoeld om de mensheid een spiegel voor te houden van: Jullie wachten maar gelaten af en doen maar niets. 'Speak for yourself', zou ik tegen Beckett willen zeggen want ik heb me de hele voorstelling zitten verbijten, waarom er daar op het toneel zo melig en zo trekkerig gedaan werd en waarom niemand eens een initiatief nam.

't Zit namelijk zo: twee zwerverachtige Swiebertjes-figuren hebben een afspraak met een zekere meneer Godot. Ze moeten op hem wachten bij een boom en dat doen ze. Aan 't eind van de dag komt er een jongen aanrennen om te zeggen dat meneer Godot niet komen kon maar dat hij er morgen zeker zal zijn.

Ondertussen hebben die twee 't een en ander beleefd: er is een soort slavendrijver voorbijgekomen met een mannetje als een hond aan een touw voor zich uit. Dat mannetje droeg twee zware koffers en met de meester hadden ze een vreemd gesprek. Dat was de mensenuitbouter, vreselijk diepzinnig; ik word altijd zo moedeloos van dat soort dubbele-bodem-situaties.

Na de pauze wachten ze weer op Godot;

ze eten knollen, wandelen wat, doen een plas, hebben zere voeten en buitelen over het toneel. Achter ons werd erg gelachen. Die mensen vonden het kennelijk reuze amusant.

In de San Quentin-gevangenis in Californië is het in 1957 ook zo aangeslagen, staat in het programma. En dan moeten wij ons waarschijnlijk schamen als wij 't niet mooi vinden want die gevangenen citeren er heden ten dage nog uit. 'k Zou niet weten wat maar ik ben ook geen gevangene en dat maakt in deze wel enig verschil uit. Gevangenen wachten altijd op Godot dat is bij wijze van spreken hun straf. Wachten en dan maar zien wat er langs komt en proberen er het beste van te maken, of niet, wat doet het er toe. Voor de een komt Godot over anderhalf jaar voor de ander weer op een ander tijdstip en wat Godot is, hoe hij is en wat hij te brengen heeft, dat weten ze niet daar wachten ze nu juist op. En dat op het toneel niemand zei: 'Kom, we gaan die Godot zelf eens opzoeken', of 's avonds: 'Jongen, wacht eens, we gaan wel even met je mee naar je meester', dat vind ik voor vrije mensen onbegrijpelijk. Nee, dan ben ik toch maar liever een 'apenbewaarster', dan heb ik tenminste iets, als ik het vertik om lijdzaam te wachten op Godot.